

3. ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ: ІНТЕГРАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, ВЛАДИ, СОЦІУМУ

DOI: <https://doi.org/10.54929/monograph-12-2022-03-01>

Жорняк А. М.

Доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування, начальник Управління фізичної культури і спорту Мелітопольської міської ради Запорізької області, м. Мелітополь, Україна

Подпльота С. В.

Доктор філософії в галузі педагогіки, старший викладач кафедри методики викладання іноземних мов Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна

РОЗДІЛ 3.1. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У розділі вказано на те, що за останні роки соціальна політика багатьох розвинених країн світу стосовно осіб з інвалідністю зазнала значних змін. Відношення до осіб з інвалідністю, як до таких, яким потрібна постійна опіка, підтримка і допомога, і які не можуть жити активним суспільним життям, змінилося на відношення до них, як до повноправних членів суспільства, що мають рівні права нарівні з іншими громадянами країни. На основі розглянутих основних міжнародно-правових документів у сфері соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, зокрема міжнародних актів Ради Європи та Європейського Союзу, виділено основні міжнародні принципи формування політики щодо осіб з інвалідністю. Розглянуто нормативне регулювання інтеграції осіб з інвалідністю у розвинених країнах світу. У розділі наголошено, що політика, направлена на соціальну інтеграцію людей з особливими потребами, потребує модернізації та удосконалення на всіх рівнях, включаючи діяльність органів місцевого самоврядування, національний та міжнародний рівень. Зазначено, що тільки в синергії та спільній праці, застосувавши спільні соціально-політичні інструменти, можливо досягти інклюзивного суспільства та досягти високих результатів в розвитку держави.

Andrii Zhorniak

Ph.D (Public Management and Administration),
Head of the of Physical Culture and Sports Department
Melitopol Council of the Zaporizhzhia Region
Melitopol, Ukraine

Svitlana Podplota

Ph.D (Pedagogy),
Senior Lecturer of the Department of Foreign Language Teaching Methods
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University
Melitopol, Ukraine

CHAPTER 3.1. STATE POLICY OF FOREIGN COUNTRIES REGARDING SOCIAL INTEGRATION OF PERSONS WITH DISABILITIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The section indicates that in recent years, the social policy of many developed countries concerning persons with disabilities has undergone significant changes. The attitude towards persons with disabilities, as those who need constant care, support, and assistance, and who cannot live an active social life, have changed to their attitude to them as full members of society with equal rights with other citizens of the country. Based on the main international legal documents in the field of social integration of persons with disabilities, in particular, the international acts of the Council of Europe and the European Union, the basic international principles of formation of policy on persons with disabilities are distinguished. The regulatory regulation of the integration of persons with disabilities in developed countries of the world is considered. The section emphasizes that the policy aimed at the social integration of people with special needs requires modernization and improvement at all levels, including the activities of local self-government bodies, and national and international levels. It is noted that only in synergy and shared work, using common sociopolitical instruments, it is possible to achieve an inclusive society and achieve high results in the development of the state.

Вступ

Державна політика України в питанні інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство знаходиться у стадії розвитку. Саме тому в умовах пошуку оптимальної моделі державної політики України у сфері інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство важливе значення має вивчення досвіду провідних країн світу. Прагнення держав щодо інтеграції осіб з інвалідністю у суспільне життя базується не тільки на загальнолюдських цінностях а й раціональному баченні цього питання. У багатьох розвинутих країнах аналіз економічних розрахунків та ефект від інтеграційних програм для осіб з інвалідністю засвідчують про доцільність повноцінного залучення осіб з інвалідністю до усіх сфер суспільного життя. Саме тому в різних розвинутих країнах застосовуються достатньо різні підходи, методи та політичні інструменти щодо реалізації політики стосовно інтеграції осіб з інвалідністю у різні сфери суспільного життя.

Міжнародні стандарти забезпечення соціальної інтеграції осіб з інвалідністю витікають із загальних прав людини, визначених Декларацією ООН про соціальні, економічні і культурні права, у розроблених та задекларованих міжнародних актах Ради Європи та Європейського Союзу. Інвалідність – глобальне явище. У першій Всесвітній доповіді про інвалідність 2011 року [1], опублікованій Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Світовим банком, групу людей, постраждалих від тієї чи іншої форми інвалідності називають «третьою державою у світі». Більше того, соціальні кордони цієї «нації» розширюються ще більше: інвалідність пронизує повсякденне життя сімей та соціальних установ, таких як школи, робочі місця, культурно-рекреаційні об'єднання, охорону здоров'я та соціальні служби.

Інвалідність – також явище, що зростає. Населення світу має все більше людей похилого віку, це завдяки кращому догляду, досягненню здоров'я та покращенню стану життя на загальному рівні, але це не вважає бути схильним до певної інвалідності, спричиненої віком. У всьому світі спостерігається збільшення захворювань, які вважаються хронічними, таких як діабет, хвороби серця, рак, розлади психічного здоров'я, серед інших. На цей прогноз впливають також фактори навколишнього середовища, транспортні аварії, руйнування, спричинені самою природою, збройні конфлікти, війни, харчові звички та споживання шкідливих продуктів.

А. Макінтайр передбачив форму політичного суспільства, де «наш інтерес до того, як адекватно озвучуються та задовольняються потреби осіб з інвалідністю, – це не особливий інтерес, а інтереси однієї конкретної групи, а не інших, а, скоріше, інтереси всього політичного суспільства, інтерес, який є невід'ємною частиною його концепції загального блага» [2, с. 130]. Ставлення А. Макінтайра до потреб осіб з інвалідністю, як до одного з основних елементів добра всієї політичної спільноти, передбачає певний погляд на загальне благо. З цієї точки зору, як цілісна, так і індивідуалістична концепції загального блага виявились неадекватними.

У сучасну епоху, після двох світових війн; інвалідність розглядалася лише як медичне та реабілітаційне питання, людині з певним типом інвалідності надавалася допомога або реабілітація, тобто «нормалізація» шляхом лікування. У ці часи соціальна модель інвалідності намагалася підвищити обізнаність про володіння та реалізацію прав осіб з інвалідністю та встановлює, що вони не можуть розвиватися та мати можливості, як інші, оскільки суспільство не забезпечує або не пристосовується до задоволення їхніх потреб.

3.1.1. Основні міжнародно-правові документи у сфері соціальної інтеграції осіб з інвалідністю

Конкретно про інвалідність не йшла мова в жодному із основних міжнародних документів у галузі прав людини, розроблених до 1961 року, коли була прийнята Європейська соціальна хартія [3] – перший міжнародний договір, який містив конкретні положення про права осіб з інвалідністю. На додаток до Міжнародного білля про права, було прийнято міжнародні та європейські документи направлені на покращення життя осіб з особливими потребами у суспільстві, серед яких: Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 р.), Декларація про права людей з інвалідністю (1975 р.), Всесвітня програма дій по відношенню до людей з інвалідністю (1982 р.), Амстердамський договір ЄС (1999 р.), Міжнародне десятиріччя людей з інвалідністю (1983-1992 рр.), Стандартні правила ООН забезпечення рівних можливостей людей з інвалідністю (1993 р.), Віденська декларація про права людини (1993 р.), Директива Європейського Союзу (2000 р.), Конвенція ООН про права інвалідів (2006 р.) та інші.

Рада Європи є провідною правозахисною організацією в області інвалідності. У її Європейській соціальній хартії 1961 року містяться конкретні положення про права осіб з інвалідністю на незалежність, соціальну інтеграцію та участь у житті громади [3]. У Декларації про права розумово відсталих осіб, затвердженій резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 20 грудня 1971 року, було підтверджено «з огляду на необхідність надання розумово відсталим особам допомоги у розвитку їх здібностей в різних областях діяльності і сприяння в міру можливості включення їх в звичайне життя суспільства» [4].

Декларація про права осіб з інвалідністю, затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 9 грудня 1975 року, засвідчила, що «інваліди мають право на медичне, психічне або функціональне лікування, включаючи протезні та ортопедичні апарати, на відновлення здоров'я і положення в суспільстві, на освіту, ремісничу професійну підготовку та відновлення працездатності, на допомогу, консультації, на послуги з працевлаштування та інші види обслуговування, які дозволять їм максимально проявити свої можливості і здібності і прискорять процес їх соціальної інтеграції або реінтеграції» [5].

З прийняттям у 1982 році Всесвітньої програми дій щодо осіб з інвалідністю було закладено основу для нового підходу до проблем осіб

з інвалідністю, мета якого полягає в забезпеченні повноправної участі та надання їм рівних можливостей. Всесвітня програма дій щодо осіб з інвалідністю сприяла зміцненню їх ролі і як учасників процесу розвитку, і як його бенефіціарів. Амстердамський договір ЄС, що набрав чинності 1 травня 1999 року після ратифікації в усіх державах-членах, поклав край дискримінації осіб з інвалідністю.

Проміжок з 1983 по 1992 рік був названий Міжнародним десятиліттям осіб з інвалідністю Організації Об'єднаних Націй, цілями якого було підвищення інформованості і вживання заходів з метою поліпшення становища осіб з інвалідністю і забезпечення для них рівних можливостей. За цей період було прийнято низку міжнародних документів щодо осіб з інвалідністю, покликаних поліпшити становище цієї категорії громадян. По завершенню десятиліття Генеральна Асамблея ООН оголосила 3 грудня Міжнародним днем інвалідів. Асамблея закликала держави-члени ООН проводити заходи в ознаменування Дня інвалідів, тим самим нагадуючи про проблеми цих людей. А головне – забезпечити для них постійний соціальний захист і підтримку, рівні з усіма іншими членами суспільства можливості. День інвалідів створений ООН для того, щоб сприяти інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство.

Стандартні правила ООН забезпечення рівних можливостей осіб з інвалідністю (1993 р) вказують на відповідальність влади за створення таких умов у суспільстві, щоб особи з інвалідністю отримали рівні можливості для участі і самостійного життя поряд з іншими членами суспільства. Вони наголошують на необхідності розробки заходів, що компенсують нерівність в можливості участі в соціальному житті [6].

Віденська декларація про права людини (1993 р.), підтверджує, що «всі права людини та основні свободи є універсальними» і тим самим вони, безумовно, охоплюють осіб з інвалідністю, «будь-яка пряма дискримінація або інше негативне дискримінаційне поводження з інвалідами є порушенням їх прав». Всесвітня конференція з прав людини закликає уряди, в разі необхідності, приймати або змінювати законодавство з метою забезпечення цих та інших прав осіб з інвалідністю. Вони мають право в повній мірі брати участь в житті суспільства. Їм слід гарантувати рівні можливості за допомогою ліквідації всіх соціально обумовлених бар'єрів, будь то фізичних, фінансових, соціальних або психологічних, які виключають або обмежують їх повну участь у житті суспільства [7]. Директива Європейського Союзу (2000 р.) забороняє дискримінацію за цілою низкою ознак, включно з інвалідністю. Директива передбачає «розумне пристосування» до потреб осіб з інвалідністю [8].

На початку XXI століття три ключові зміни позначили спосіб сприйняття осіб з інвалідністю: по-перше, Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 року [9], яка відзначає різницю в повазі гідності та прав людини; друга – резолюція Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООС) [10], де інвалідність розглядається вже не як медичний стан, а як динамічна взаємодія між біологічним та соціальним середовищем, яка зменшує вплив тілесних вад на розвиток людини через соціальні освітні фактори,

в яких людина розвивається. Третя пов'язана з пошуком місця для осіб з інвалідністю в суспільстві, а не з ізоляцією у спеціальних службах.

Конвенція про права інвалідів 2006 року [9] стала потужним стимулом для забезпечення повноправної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства і процесі розвитку, оскільки в ній особливо підкреслювалося положення про те, що особи з інвалідністю, як і всі інші, мають рівних можливостей вносити свій внесок в створення соціальних благ і благ економічного прогресу і користуватися ними. Конвенція значною мірою сприяла розвитку міжнародної нормативної бази, оскільки відкривала можливості для привнесення конкретних поліпшень в життя осіб з інвалідністю.

Країни, які підписалися на Конвенцію про захист прав людини, прагнуть сприяти, захищати та гарантувати повне та рівне користування основними правами та свободою для всіх осіб з інвалідністю. Серед надихаючих принципів конвенції ми знаходимо наступне (ст. 3): повага до гідності, індивідуальна автономія, включаючи свободу роботи власний вибір та незалежність людей; недискримінація; повага до відмінностей та прийняття осіб з інвалідністю як частини людського різноманіття та людяності; повна та ефективна участь та включення в суспільство. Такі принципи можуть стати ефективними лише в тому випадку, якщо вони перетворюються на політику, послуги та практики.

У Преамбулі Конвенції наголошується, що «визнаючи цінний нинішній і потенційний внесок осіб з інвалідністю у загальний добробут і багатоманітність їхніх місцевих товариств і ту обставину, що сприяння повному здійсненню особами з інвалідністю своїх прав людини та основоположних свобод, а також повноцінній участі осіб з інвалідністю дасть змогу зміцнити в них почуття причетності й досягти значних успіхів у людському, соціальному та економічному розвитку суспільства та викоріненні бідності». Стаття 16 наголошує на тому, що держави-учасниці мають вживати «усіх належних заходів для сприяння фізичному, когнітивному та психологічному відновленню, реабілітації та соціальній реінтеграції осіб з інвалідністю, які стали жертвами будь-якої форми експлуатації, насилля чи наруги, зокрема шляхом надання захисту» [9].

«План дій з просування прав і повної участі людей з інвалідністю в суспільстві: покращення якості життя людей з інвалідністю в Європі на 2006-2015 роки» – політичний інструмент для держав-членів Ради Європи, який містив комплекс заходів, направлених на сприяння повноцінної участі осіб з інвалідністю у політичному і громадському житті, освіті, охороні здоров'я або інформаційно-просвітницької діяльності [11].

У Всесвітній доповіді про інвалідність 2011 року [1] йде мова про те, що стан осіб з інвалідністю має багато недоліків у порівнянні зі станом осіб без інвалідності, включаючи стан здоров'я, освіту, роботу та фінансові недоліки. Необхідно запровадити нову інклюзивну політику, щоб урівноважити цю ситуацію. Світовий банк нещодавно визначив соціальну інклюзію як «процес вдосконалення здатності, можливостей та гідності людей, які перебувають у неблагополучному положенні на основі їхньої особистості, брати участь у суспільстві» [12].

У 2015 році уряди, приватні корпорації та громадянське суспільство разом з Організацією Об'єднаних Націй почали об'єднувати зусилля для досягнення цілей Стратегії сталого розвитку до 2030 року шляхом узгоджених дій для побудови всеохоплюючого, послідовного та стійкого майбутнього для людей у всьому світі. Деякі з сімнадцяти цілей, спрямованих на перетворення світу, включають міцне здоров'я та добробут, якісну освіту та сприяння інклюзивним партнерствам, побудованим на спільному баченні, принципах та цінностях, які ставлять людей та планету в основу наших дій на глобальному, національному та місцевому рівнях.

3.1.2. Нормативне регулювання інтеграції осіб з інвалідністю у розвинених країнах світу

Кожна з країн, що входять до складу Європейського Союзу, провадить соціальну політику щодо інтеграції осіб з інвалідністю згідно з власним законодавством та загальноприйнятими актами, що діють у рамках країн учасників. Згідно з Рекомендаціями № R 92 Ради Європи встановлено, що особи з інвалідністю повинні мати доступ до мінімальних засобів до існування, спеціальних видів допомоги і системи соціального захисту, відповідальних представників своїх інтересів щодо допомоги у зв'язку з довгостроковою або короткостроковою непрацездатністю, допомоги стосовно професійної освіти та працевлаштування [13]. У країнах Європейського Союзу право на виплати у разі настання інвалідності у рамках соціального страхування має усе населення до віку виходу на пенсію. Відповідальність за реалізацію політики у питаннях інтеграції осіб з інвалідністю у розвинених країнах покладено на різні ланки влади, включаючи відповідні міністерства та відомства, як державного підпорядкування, так і місцевих органів самоврядування, а також громадські інститути та об'єднання.

Так, у Швеції відповідальність за забезпечення потреб осіб з інвалідністю закріплена за муніципалітетами. Закони про соціальні послуги та охорону здоров'я дозволяють муніципалітетам та окружним радам планувати та організовувати власні служби та вводити податки для їх фінансування [14]. Відповідно до конституційного розподілу влади між Конфедерацією та кантонами Швейцарії, саме кантони головним чином відповідають за інтеграцію осіб з інвалідністю особливо у сферах освіти та регулювання будівництва. Відповідальність за інтеграційні процеси в Словенії, Фінляндії також законодавчо закріплена за автономними регіонами [15].

У Португалії відповідальним за планування, координацію, розробку та реалізацію національної політики щодо інтеграції осіб з інвалідністю є Національний секретаріат з питань реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю. Норвезька політика щодо осіб з інвалідністю відображає принципи соціально спрямованої держави, відповідальність покладена на різні міністерства та муніципалітети у межах їх сфер політики. В Італії та Іспанії в питаннях інтеграції осіб з інвалідністю відповідальність також

покладена на місцеві органи влади. У Бельгії основними органами, відповідальними за політику інтеграції осіб з інвалідністю, є фламандський фонд соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, агентство Walloon з інтеграції осіб з інвалідністю, французька служба Брюсселя для осіб з інвалідністю та офіс німецькомовних Спільнот для осіб з інвалідністю [16].

Національними цілями політики Швеції щодо інтеграції осіб з інвалідністю є: створення умов для осіб з інвалідністю різного віку повноцінно брати участь у житті громади; запобігання та боротьба з дискримінацією осіб з інвалідністю; вдосконалення методів лікування осіб з інвалідністю. Держава надає фінансову допомогу на забезпечення житлом осіб з інвалідністю, на адаптацію житла з урахуванням індивідуальних вимог осіб з інвалідністю, а також на послугу з патрунування осіб з інвалідністю, безкоштовно забезпечує осіб з інвалідністю допоміжними технічними засобами, їх ремонт та обслуговування [14].

Пенсія по інвалідності у Швеції є оподатковуваним доходом а додаткова допомога держави особам з інвалідністю не оподатковується. Для впровадження нових управлінських рішень щодо інтеграції осіб з інвалідністю державні заклади Швеції вивчають поточний стан у наступних напрямках:

- вплив соціальних факторів на життя осіб з інвалідністю та їх становище у суспільстві;
- визначення відмінних рис дискримінації осіб з інвалідністю та поточний стан поширення такої дискримінації;
- визначення особливих проблем, з якими стикаються жінки та чоловіки з інвалідністю, з гендерної точки зору [17].

Конституція Швейцарії визначає основні принципи державної політики у питаннях інтеграції осіб з інвалідністю, також забороняється дискримінація через фізичні або психічні вади, передбачено правові заходи щодо усунення негативних наслідків дискримінації для осіб з інвалідністю, забезпечено отримання соціального захисту, необхідної медичної допомоги. Закон визначає інвалідність як втрату можливості заробляти, яка вважається довгостроковою або постійною, внаслідок порушення психічного чи фізичного здоров'я, через вроджену ваду, хворобу чи нещасний випадок. Закон про страхування від інвалідності зазначає, що страхування від інвалідності є обов'язковим для всього населення та складається з двох елементів страхової схеми та допомоги на випадок втрати працездатності. Страхування від нещасних випадків є обов'язковим для всіх, хто працює у Швейцарії, окрім самозайнятих осіб. Воно передбачає надання у користування спеціальних засобів комунікації: для людей із вадами слуху – слухові апарати та пристрої контролю звуку; для людей із вадами зору – системи читання та письма, електронні комунікатори, телефони. Соціальні послуги державного сектору також надають державні органи місцевої влади (кантони та комуни) [18].

Законодавство Фінляндії не передбачає загального визначення поняття «інвалідність». Кримінальний кодекс забороняє дискримінацію за ознакою інвалідності. Зазначено, що нікому не можна стигматизувати

громадян за ознаками статі, віку, походження, мови, релігії, стану здоров'я, фізичних чи психічних вад тощо. При наданні послуг муніципалітети враховують потреби осіб з інвалідністю щодо доступності громадського транспорту, інформації та комунікацій, а також реабілітаційних послуг. Законодавство зобов'язує місцеву владу надавати соціальне забезпечення та охорону здоров'я своїм мешканцям. Муніципалітети можуть організувати послуги, надаючи їх самостійно або купуючи їх у приватних організацій. Законодавство про охорону праці визначає відповідальність роботодавця за безпеку та здоров'я працівників. Державне медичне обслуговування надається безкоштовно. Відповідно до Закону про послуги та допомогу інвалідам, муніципалітет надає послуги з адаптації будинку, де мешкає особа з інвалідністю. Національний будівельний кодекс Фінляндії, затверджений Міністерством охорони навколишнього середовища, регламентує норми щодо безбар'єрного будівництва та включає вимоги до під'їзних шляхів, ліфтів, пандусів, санітарних приміщень, актових залів тощо. У віці 20 років молода людина може отримувати пенсію по інвалідності. Особам з інвалідністю під час придбання автомобіля держава повністю або частково повертає автомобільний податок [19].

Політика Канади направлена на недопущення дискримінації за ознакою інвалідності [20]. У країні заохочується розвиток захисту осіб з інвалідністю при наданні послуг, товарів, житла, роботи тощо, діють програми з різних питань реабілітації осіб з інвалідністю. Основні принципи державної політики Угорщини стосовно осіб з інвалідністю також направлені на забезпечення їх можливістю стати рівноправними членами громади, забезпечивши організацію заходів, спрямованих на поліпшення якості життя, зміну ставлення громадськості до осіб з інвалідністю, сприяння їх активній участі у суспільному житті.

У Сполучених Штатах федеральним законом, що захищає основоположні громадянські права осіб з інвалідністю, є Закон про американців з інвалідністю [21]. Натхненний антидискримінаційною політикою, Закон про американців з інвалідністю забезпечує для всіх осіб з психічними та/або фізичними вадами рівні можливості та повну інтеграцію на робочому місці. Зокрема, перший Заголовок Закону про американців з інвалідністю забороняє будь-яку форму дискримінації людей з обмеженими можливостями у всіх видах діяльності, пов'язаних із зайнятістю, таких як найм, оплата праці чи пільги.

Конституція Словенії визначає державу як правову та соціально спрямовану, відповідає стратегії розвитку та рекомендаціям міжнародного законодавства, закріплюючи права осіб з інвалідністю. Асамблея Словенії прийняла стратегію розвитку, яка регламентує надання допомоги людям з інвалідністю у сферах соціального забезпечення, охорони здоров'я, виховання, освіти, працевлаштування, страхування на випадок інвалідності, доступності інформації та комунікації, спеціальних пільг у галузі податкового та митного законодавства. За для реалізації державної політики у питаннях інтеграції осіб з інвалідністю уряд Словенії

заснував: Управління уряду Словенії для осіб з інвалідністю та хронічно хворих, Експертну консультативну Раду Словенії з питань інвалідів, Центральний орган Національних зборів Словенії, Комітет з питань охорони здоров'я, праці, сім'ї та інвалідів, при Міністерствах охорони здоров'я та Міністерстві праці, сім'ї та соціальних справ. Громадські організації осіб з інвалідністю також є важливим партнером держави у формуванні політики щодо інтеграції осіб з інвалідністю. Закон про організації інвалідів, визначає особливий статус цих організацій. Фінансування соціальних програм, здійснюється завдяки Фонду фінансування інвалідності та гуманітарних організацій. Законодавством закріплено визначення поняття «інвалідність», категорій осіб з інвалідністю, обсягу заходів та прав, пов'язаних з різними сферами їх життя. У громадах впроваджуються заходи щодо доступності житла, організації догляду, професійної та фінансової допомоги, людям з інвалідністю надаються можливості для відпочинку [15].

Національний інститут страхування при Міністерстві фінансів Португалії за рахунок підпорядкованих страхових компаній передбачає відшкодування витрат, які зазнали працівники внаслідок нещасних випадків на виробництві. Національний фонд страхування професійних захворювань під керівництвом Державного секретаря з питань соціального забезпечення у Міністерстві праці та солідарності відшкодовує витрати, які викликані професійними захворюваннями. Законодавство надає цивільним та військовим особам з інвалідністю звільнення від мита, податку з продажу транспортних засобів та загальних зборів за ввезення автотранспортних засобів (один автомобіль кожні п'ять років). Інвалідні візки та триколісні велосипеди надаються державою безкоштовно. Держава надає можливість людині з порушенням слуху, яка бере участь у судових процесах, користуватися допомогою перекладача жестової мови [22].

Законодавство Польщі стосовно осіб з інвалідністю також базується на принципі недискримінації, інтеграції та рівних можливостей [23]. У червні 1997 року Польща ратифікувала Європейську соціальну хартію, прийнявши всі положення, які стосуються осіб з інвалідністю. Конкретні потреби осіб з інвалідністю були розглянуті в правових актах, що стосуються майже всіх аспектів організації та функціонування суспільства, серед яких норми про освіту, охорону здоров'я, соціальну допомогу, будівництво, транспортне сполучення, фізичну культуру, професійну та соціальну реабілітацію, працевлаштування. У процесі формування законодавства, прийняття управлінських рішень та встановлення пріоритетів дій дотримується принцип публічних обговорень. Урядом Польщі створено посаду уповноваженої людини з інвалідністю в рангу державного секретаря в Міністерстві праці та соціальної політики. Створена Національна консультативна рада з питань інвалідів, яка є дорадчим органом уряду у справах осіб з інвалідністю, для співпраці з органами державного управління, територіальними органами самоврядування та неурядовими організаціями. Закон про професійну та соціальну реабілі-

тацію та працевлаштування осіб з інвалідністю визначає поняття «інвалід» – це особа, фізичний, психічний стан якої постійно або тимчасово перешкоджає, обмежує або робить неможливим виконання її соціальних ролей (і, зокрема, здатності виконувати роботу), за умови, що її інвалідність юридично підтверджена.

Законодавство Польщі передбачає зниження податку на прибуток, пристосування механічних транспортних засобів, пристосування та облаштування квартир, житлових будинків людям з інвалідністю, утримання собаки-поводиря сліпою людиною, оплата перекладача жестової мови. Особам з інвалідністю у Польщі гарантується соціальний, економічний та правовий захист, визначений Конституцією Польщі, положеннями та нормативно-правовими актами місцевого рівня. Люди з інвалідністю мають право на грошові виплати (тимчасові, цільові, постійні), а саме: соціальна пенсія, компенсаційна та постійна допомога. Інвалідність служить підставою для звернення за допомогою до місцевого самоврядування. Стосовно питань пов'язаних з дискримінацією, польське законодавство передбачає право осіб з інвалідністю брати участь у всіх сферах соціального життя [24, с. 112]. У ситуаціях, коли особи з інвалідністю не здатні діяти самостійно, їх інтереси захищають офіційні представники. Держава забезпечує їй опікуна чи піклувальника [25]. Усі пропозиції стосовно інтеграції осіб з інвалідністю у Великобританії також проходять широкі громадські обговорення.

Державна рада з питань інвалідності Норвегії є дорадчим органом для міністерств та інших державних органів та установ. Членами ради є: політики, вищі посадові особи з різних секторів та призначаються за пропозицією громадських організацій осіб з інвалідністю. Норвегія не має квотних систем. Важливим принципом стратегії щодо інвалідності Норвегії, є те, що люди з інвалідністю можуть впливати на прийняття рішень та організацію послуг, здійснюючи контроль якості послуг на різних рівнях:

- на індивідуальному рівні, коли людина здійснює свій вплив на послуги у співпраці з постачальником послуг;
- на рівні обслуговування, де представники організацій здійснюють свій вплив на будівництво та організацію послуг;
- на політичному рівні, де представники організацій здійснюють свій вплив на формування політики та використання економічних ресурсів.

Відповідно до Закону про робоче середовище фізичний доступ до робочого місця, санітарних установок, технічних пристроїв та іншого обладнання повинен бути сформований та влаштований таким чином, щоб там могли працювати люди з інвалідністю. Відповідно до Закону про національне страхування, інваліди, які працюють на виробництві, можуть отримати спеціальні технічні засоби та індивідуальну адаптацію робочого місця. Для осіб з інвалідністю законодавство Норвегії передбачає надання пенсії по інвалідності, допомогу по безробіттю, допомогу при хворобі та реабілітацію. Крім того, існує ряд спеціальних пільг, таких як грошова підтримка додаткових витрат [26].

Політика Німеччини у питаннях соціальної інтеграції осіб з інвалідністю характеризується широкомасштабними законодавчими реформами. У резолюції німецького федерального парламенту наголошується на принципах, які зазначають, що: політичні зусилля більше не зосереджуються на догляді та забезпеченні інвалідів, натомість зусилля спрямовані на їх повноцінну участь у житті суспільства. Соціальні виплати фінансуються за рахунок внесків та податків. Працюючі особи з інвалідністю мають можливість залишити свою дитину у спеціалізованому закладі або скористуватися можливістю працювати неповний робочий день якщо бажають доглядати за своєю дитиною самостійно. Спеціалізовані заклади здійснюють супровід осіб з інвалідністю, залучаючи до надання консультацій асоціації інвалідів, асоціації незалежного благополуччя, групи самопомоги та представників жінок з інвалідністю. Основною Законом про рівні можливості для осіб з інвалідністю є створення безбар'єрного середовища, яке обумовлене повноцінним доступом та необмеженим використанням усіх спроектованих будівель та транспортних засобів, звичайним способом, без особливих труднощів та без допомоги інших. Існує низка законодавчих актів, спрямованих на інтеграцію осіб з інвалідністю та осіб, яким загрожує інвалідність, у суспільство. Організована система реабілітації інвалідів. Законодавством регулюються питання перевезення інвалідів, домашнього обслуговування, забезпечення перекладачем, адаптаційного навчання тощо.

Конституції Литви також визначає правовий статус особи з інвалідністю. Закон про соціальну інтеграцію осіб з інвалідністю регулює визначення інвалідності, охорону здоров'я, медичну, професійну та соціальну реабілітацію, адаптацію до навколишнього середовища, освіту, встановлює правові, економічні та організаційні гарантії трудової, професійної та соціальної інтеграції, пенсії, розподіл компенсаційного обладнання, протезування та ортопедичну допомогу, транспортні пільги, трудові відносини, спорт, соціальні послуги, надання ритуальних виплат, компенсація за втрачені банківські депозити, комунальні послуги тощо. Законом про податок на додану вартість, Законом про податок на прибуток юридичних осіб, Порядком видачі патентів (ліцензій) фізичним особам встановлено податкові пільги для осіб з інвалідністю та підприємств, що управляються громадськими організаціями осіб з інвалідністю. Гарантії працевлаштування встановлені для осіб з інвалідністю в Законі про підтримку безробітних, Законі про трудовий договір, Законі про безпеку та здоров'я працівників. Законодавчо затверджена та впроваджена процедура скороченого робочого дня, пенсійного забезпечення та компенсації доходів у разі тимчасової непрацездатності. Законодавство встановлює види соціальних послуг, що надаються в Литві. Умови надання та отримання таких послуг, відносини між постачальниками та державачами соціальних послуг та принципи фінансування соціальних послуг. Закон про систему охорони здоров'я, Закон про медичне страхування Литви, Постанова уряду щодо процедур компенсації за придбання ортопедичних апаратів, процедур надання з компенсаційним обладнанням,

затвердженням Міністерством соціального забезпечення та праці та іншими нормативно-правовими актами, встановлюються положення про лікування, забезпечення лікарськими засобами, протезами, ортопедичними предметами та компенсаційним обладнанням, а також медичну реабілітацію. При уряді Литви з питань осіб з інвалідністю здійснюється координація реалізації державних програми [27].

Законодавство Італії щодо соціальної інтеграції осіб з інвалідністю має розгалужену структуру, яка зазначає повноваження відповідальних інституцій на державному та регіональному рівні. Крім того воно детально визначає права та обов'язки осіб з інвалідністю, як громадян, та спрямоване на їх інтеграцію в усі сфери суспільного життя. Чинне законодавство Італії базується на Програмі Організації Об'єднаних Націй для осіб з інвалідністю та зосереджує увагу на наступному:

- гарантування повної поваги гідності, права на свободу та незалежність осіб з інвалідністю, підтримуючи повну інтеграцію у суспільство, у галузях: доступності, освіти, медицини, трудових відносинах тощо;
- впровадження заходів щодо подолання соціальної стигматизації;
- профілактику, ранню діагностику та систематичне дослідження причин, які можуть спричинити інвалідність, оперативні дії терапевтичних та реабілітаційних служб стосовно осіб з інвалідністю, а також профілактичний та медичний супровід дітей з інвалідністю на етапі розвитку;
- юридичний супровід та надання інформації щодо соціального забезпечення сімей осіб з інвалідністю;
- залучення осіб з інвалідністю у процес прийняття рішень;
- відповідна психологічна та психолого-педагогічна фінансова підтримка осіб з інвалідністю та їх сімей.

Законодавство Італії дає чітке визначення: поняття «особа з інвалідністю», визначає права осіб з інвалідністю, завдання влади та громадських інститутів. Особлива увага зосереджується на: медичній освіті профілактиці причин та наслідків інвалідності, генетичних захворювань, які можуть спричинити інвалідність, запобіганню нещасним випадкам, обладнанню суспільного транспорту. Законодавство передбачає заходи, спрямовані на запобігання соціального відчуження, визначає перелік дій та послуг щодо забезпечення соціальної інтеграції. Працюючим батькам дітей з інвалідністю надаються спеціальні пільги, передбачена диференційована система відпусток. Забезпечена можливість резервування місць спеціальними тарифами для пасажирів з інвалідністю. Приватні транспортні компанії згідно законодавства отримують податкові пільги за придбання та облаштування адаптованих автомобілів. Створена система закладів для підтримки людей з важкими вадами, які не мають сімей [28].

Міністерства та Управління громади Бельгії впроваджують програми медичного та психологічного моніторингу здійснюють дотримання законів про професійні захворювання та нещасні випадки на виробництві. Засновуються та субсидуються центри медичного та психологічного супроводу та підтримки осіб з інвалідністю, що спеціалізуються на діагнос-

тиці інвалідності з метою подальшого лікування. Обсяг та тривалість цієї підтримки обмежені [29].

Парламент Данії, спираючись на стандартні правила щодо вирівнювання можливостей для осіб з інвалідністю, прийняті Організацією Об'єднаних Націй та взявши на себе зобов'язання активно підтримувати інтеграцію осіб з інвалідністю у всіх сферах суспільного життя, закріпив рішення щодо рівних прав та можливостей для інвалідів, зазначивши, що всі національні та муніципальні органи влади, а також приватні підприємства, які не фінансуються з державного бюджету повинні дотримуватися принципу рівних прав та можливостей для осіб з інвалідністю порівняно з іншими громадянами, виявляти повагу та створювати можливості з урахуванням потреб громадян з інвалідністю. При Міністерстві соціальних справ Данії створено заклад: «Центр рівних можливостей для осіб з інвалідністю», завданням якого визначено: акцентувати увагу до проблем осіб з інвалідністю як на національному, так і на міжнародному рівнях. Створена Рада, яка є дорадчим органом уряду та парламенту з питань державної політики стосовно питань інтеграції осіб з інвалідністю. Її завданнями є моніторинг умов життя осіб з інвалідністю, ініціювання та висунення пропозицій щодо змін політики у цій галузі. У Данії не існує жодного чіткого визначення поняття «інвалідність», яке було визначено на законодавчому рівні. Воно сприймається як динамічне поняття та не існує переліку згідно нозологій. Законодавство Данії не визначає осіб з інвалідністю, як осіб, які мають права на пільги чи отримання особливих прав. Особливістю політики Данії є те, що Державні компенсації надаються незалежно від власного доходу людини з інвалідністю. Особи з інвалідністю, які проживають в орендованому житті та отримують соціальну пенсію, можуть отримати субсидію на покриття витрат на житло. Муніципальна влада відповідає за функціонування публічних бібліотек, які надають громадянам книги спрямовані на різні групи осіб з інвалідністю. На осіб із істотно порушеною психічною функцією застосовуються інші кримінальні норми, на розумово відсталих або психічно хворих осіб, які вчинили злочин, не застосовуються такі загальні санкції, як умовне ув'язнення або позбавлення волі, натомість застосовується умовний термін з умовою лікування. Законодавчо передбачено профілактичні заходи щодо уникнення інвалідності, підтримана концепція щодо інтеграції осіб з інвалідністю та залучення їх до участі у суспільне життя, прийнято ряд управлінських рішень стосовно надання адресної допомоги людям з інвалідністю, а саме: допомога спрямована на зміцнення можливостей осіб з інвалідністю та їх соціального оточення, пенсії або допомоги по догляду затверджуються лише після того, як всі форми реабілітації вичерпані. Установами соціального страхування надається або субсидується технічні засоби та додаткове обладнання для спілкування, необхідне для професійного та приватного життя. Якщо люди з інвалідністю можуть бути працевлаштованими, вони повністю інтегровані у систему соціального забезпечення, включаючи довгостроковий догляд. На основі принципу субсидіарної допомоги

провінції піклуються про тих, хто не інтегрований. Влада провінцій надає допомогу на тривалий догляд внаслідок фізичної, психічної чи психічної вади або особам з погіршенням зору та особам, прикутим до інвалідного візка, особам з вадами слуху та зору [30].

Висновки

Розглянувши основні міжнародно-правові документи у сфері соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, можна зробити висновок, що основними принципами формування політики стосовно осіб з інвалідністю, виробленими світовою спільнотою, є такі:

- міжнародне співробітництво є надзвичайно важливим для поліпшення умов життя осіб з інвалідністю у кожній країні, особливо в країнах, що розвиваються;

- кожна людина має рівні права й свободи без будь-якого розрізнення, це є основою свободи, справедливості й загального миру;

- особам з інвалідністю гарантується повне користування усіма правами й основоположними свободами без дискримінації, зокрема має бути забезпечений доступ до фізичного, соціального, економічного та культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, а також інформації та зв'язку;

- особи з інвалідністю повинні бути активно залучені до процесів ухвалення рішень стосовно стратегій і програм, зокрема тих, які безпосередньо стосуються їх;

- держава має забезпечувати осіб з інвалідністю рівними можливостями й усувати відносницькі та середовищні бар'єри, що заважають їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими;

- дискримінація стосовно будь-якої особи за ознакою інвалідності є ущемленням достоїнства й цінності, притаманних людській особистості;

- держава має заохочувати й захищати права людини всіх осіб з інвалідністю;

- оскільки особи з інвалідністю здійснюють цінний нинішній і потенційний внесок у загальний добробут, повноцінна інтеграція їх у суспільство дасть змогу зміцнити в них почуття причетності й досягти значних успіхів у людському, соціальному та економічному розвитку суспільства та викориненні бідності.

***Подяка.** Це дослідження було виконано за підтримки Цукунфт Коледжу (Університет Констанца) за фінансування Стратегії досконалості федерального та земельних урядів Німеччини.*

***Acknowledgements.** This research was kindly supported by the Zukunftskolleg, University of Konstanz with funding from the Excellence Strategy of the German Federal and State Governments.*

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. World Bank and World Health Organization (2011). World Report on Disability, Geneva, World Health Organization. 325 p. Retrieved from: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf.
2. MacIntyre, A. (1999). Dependent Rational Animals: Why Human Beings Need the Virtues. London, Duckworth.
3. European Social Charter (1961). Turin, October 18, Article 15. Retrieved from: <https://rm.coe.int/168006b642>.
4. Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons (1971). BY. General Assembly resolution 2856 (XXVI). Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-mentally-retarded-persons>
5. Declaration on the Rights of the Disabled: UN Declaration of 09.12.1975. Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/189608>.
6. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, 20 December 1993. Retrieved from: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/standard-rules-on-the-equalization-of-opportunities-for-persons-with-disabilities.html>.
7. Vienna Declaration and Programme of Action (1993). Adopted at the World Human Rights Conference on June 25, 1993 in Vienna. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>.
8. Council Directive 2000 /78/EC of 27 November 2000. Retrieved from: <https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Toolkit%20on%20Anti-Discrimination%20Law%20ENGLISH.pdf>.
9. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Retrieved from: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>.
10. World Health Assembly № 54, Geneva, 14–22 May 2001: resolutions and decisions (2001). World Health Organization, 39 p. Retrieved from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/260183>.
11. Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: Improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015. Retrieved from: <https://rm.coe.int/16806994a0>.
12. World Bank. Inclusion matters (2013). The foundation for shared prosperity, Washington, The World Bank. 273 p. Retrieved from: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16195/9781464800108.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
13. Recommendation № R (92) 6 of the Committee of Ministers to member states on a coherent policy for the rehabilitation of people with disabilities. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/disability/adopted-texts>.
14. Söder, M. (2013). Swedish social disability research: a short version of a long story. *Scandinavian Journal of Disability Research*. № 15, 90–107. doi: 10.1080/15017419.2013.781961.
15. Sendi, R., Kerbler, Boštjan. (2009). Disabled people and accessibility: How successful is Slovenia in the elimination and prevention of built environment and communication barriers? *Urbani Izziv*. № 20 (1), 123–140. doi:10.5379/urbani-izziv-en-2009-20-01-001.
16. Wuellrich, J. P. (2010). The effects of increasing financial incentives for firms to promote employment of disabled workers. *Economics Letters*. № 107, 173–176. doi:10.1016/j.econlet.2010.01.016.

17. Government offices of Sweden (2018). Sweden's National Reform Programme. Retrieved from: <https://www.government.se/49bfaf/contentassets/8c870068125e4941aada4f4dad740b4e/swedensnational-reform-programme-2018.pdf>.
18. Altwicker-Hamori, S., Dratva, J. (2019). Disability pension receipt in young adults: an analysis of the Swiss Social protection and labour market (SESAM) data. *BMC Public Health*, № 19(1), 831. doi:10.1186/s12889-019-7098-1.
19. Hästbacka, E., Nygard, M. (2013). Disability and citizenship. Politicians' views on disabled persons' citizenship in Finland. *Scandinavian Journal of Disability Research*. № 15(2), 125–142. doi: 10.1080/15017419.2012.676566.
20. Prince, M. J. (2016). Inclusive employment for Canadians with disabilities: toward a new policy framework and agenda. IRPP Study, 60 p.
21. The Americans with Disabilities Act, 42 U.S.C. 12101 et seq. Stat. 1990. Retrieved from: <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>.
22. Pereira, R., Teixeira, P. M., Nobre, P. J. (2018). Perspectives of Portuguese People with Physical Disabilities Regarding Their Sexual Health: A Focus Group Study. *Sexuality and Disability*. № 36, 389–406. doi:10.1007/s11195-018-9538-8.
23. Constitution of the Polish Republic, *Journal of Laws*. 1997. № 78. Item 483. Retrieved from: <http://www.niepelnosprawni.gov/aktualnosci>.
24. Kobus-Ostrowska, D., Papakonstantinou, D. (2020). Labor Market Integration of People with Disabilities According to Polish and Greek Legislation. *Comparative Economic Research Central and Eastern Europe*. № 23, 111–126. doi:10.18778/1508-2008.23.07.
25. Kobus-Ostrowska, D. (2011). Economic activity of disabled people and their development opportunities. *Social aspects of market economy*, 235–253.
26. UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Norway's Initial Report. Retrieved from: <https://www.regjeringen.no/contentassets/26633b70910a44049dc065af217cb201/crpd-initial-report-norway-english-01072015.pdf>.
27. Braziene, R., Zalkauskaite, U. (2014). Young People with Physical Disabilities at Work in Lithuania: Experiences and Attitudes. *Socialiniai tyrimai*. № 36, 142–152. DOI:10.15388/ST.2014.23083.
28. Colonello, A. (2016). The situation of disabled people in Italy: EU law and policies. Practical situation, 41 p. doi:10.13140/RG.2.2.10978.32961. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/313728325_The_situation_of_disabled_people_in_Italy_EU_law_and_policies_Practical_situation.
29. Jousten, A., Lefebvre, M., Perelman, S. (2010). Disability in Belgium: There is More than Meets the Eye. *Social Security Programs and Retirement around the World: Historical Trends in Mortality and Health, Employment, and Disability Insurance Participatio*, № 09, 251–276. doi.10.2139/ssrn.1716751.
30. Lengyel, Z. (2019). What describes the legal situation of disabled people in Denmark compared with the United States of America today with regards to their access to sexual services and their rights to live a meaningful erotic life? doi:10.13140/RG.2.2.33458.96963.